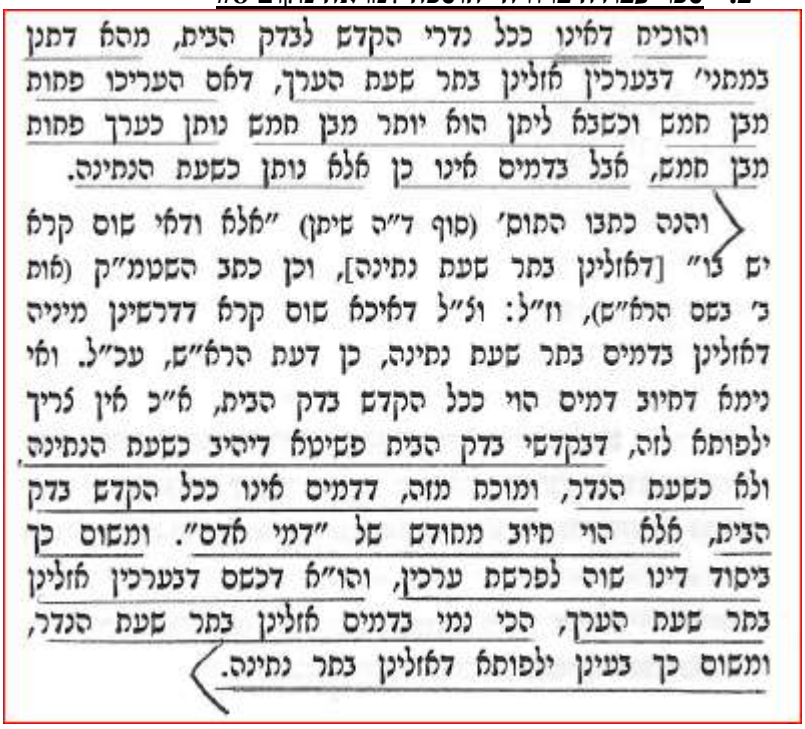
ערכין יח
ADDENDUM

משה שוערד

א. <u>תוספות מסכת ערכין דף יח עמוד א ד"ה לא צריכא</u>

לא צריכא שהיה אביו גוסס כו' – **[1]** <u>פירש בקונט' אבל בערכין בדעת הכהן תליא רחמנא ואי חזי דאביו גוסס אינו מעריכו עד שימות אביו</u> <u>ולא נהירא דלקמן אמרינן אין בהקדש אלא מקומו ושעתו</u> ובסמוך נמי מייתי לה אתה הקשת דמים לערכין ומרגלית לקלים פירוש עני שהעריך עצמו ויש לו מרגלית שאינה שוה עכשיו כי אם כ' סלעים אין אומרים נמתין עד שיבא יום השוק ותעלה לנ' סלעים אלא שמין אותה כמו שהיא עכשיו ולא יתן כ"א כ' סלעים <u>וא"כ למה אנו צריכין להמתין עד שימות אביו</u> **[2]** <u>לכן נראה לר"י דלא קאי 'אבל בקרבנות אינו כן' אמת אביו אלא אהא דלעיל קאי וסוף מילתא דר' יהודה היא והא דמפרש אח"כ אפי' מת אביו והניח לו כו' מילתא באפי נפשה היא וקרבנות וערכין שוין בו.</u>

ב. <u>ספר עבודה ברורה- הוספה למראה מקום #8</u>

והוכיח למינו ככל נדרי הקדש לבדק הבית, מהא דתנן בתמיני דבערכין מזלינן בתר שעת הערך, לאפ הערכו פחות מבן תמש וכשבא ליתן הוא יותר מבן תמש נותן כערך פחות מבן תמש, אבל בדמים מינו כן אלא נותן כשעת הנתינה.
והנה כתבו התוס' (סוף ד"ה שיתן) "אלא ודאי שוס קרא ים בו" [דמזלינן בתר שעת נתינה], וכן כתב הסמטמ"ק (מות ד' בשם הרמ"ם), וז"ל: ונ"ל דאיכא שוס קרא דדרשינן מיניה דמזלינן בדמים בתר שעת נתינה, כן דעת הרמ"ם, עכ"ל. ומי נימא דמיום דמים הוי ככל הקדש בדק הבית, ג"כ אין לריך ילפותא לזה, דבקדשי בדק הבית פשיטא דיהיב כשעת הנתינה, ואא כשעת הנדר, ומוכח מזה, דדמים מינו ככל הקדש בדק הבית, אאא הוי מיוב מחודש של "דמי אאש". ומשום כך ניסוד דינו שוה לפרשת ערכין, והו"א לכשש דבערכין מזלינן בתר שעת הערך, הכי נמי בדמים מזלינן בתר שעת הנדר, ומשום כך בעינן ילפותא למזלינן בתר נתינה.

ג. <u>רש"י מסכת ערכין דף יח עמוד א ד"ה יכול מיום</u>

יכול מיום הראשון ואילך - יהא מוזהר על חמץ ולא ראשון בכלל.

ד. <u>תוספות מסכת ערכין דף יח עמוד א ד"ה יכול ראשון</u>

יכול ראשון ולא ראשון בכלל שביעי ולא שביעי בכלל - <u>וא"ת היאך אפשר לומר כן והכתיב (שמות יג) שבעת ימים תאכל מצות</u> <u>וי"ל דלחיוב כרת קאמר</u> דכרת בהאי קרא כתיב דכתיב כי כל אוכל מחמצת ונכרתה מיום הראשון עד יום השביעי מש"ה מייתי ת"ל עד יום האחד ועשרים בערב והאי קרא כרת נמי כתיב ביה.

ה. <u>דרש משה</u>

מבן חדש ומעלה [ג טו]. פרש"י משיצא מכלל נפלים הוא נמנה ליקרא שומר משמרת הקדש אר"י בר"ש למוד הוא אותו השבט להיות נמנה מן הבטן. [נראה דבעצם אף קטן הוא בכלל קבלת התורה שיתחייב כשיגדל, ולכן שייך למנותו בתוך כל ישראל הגדולים, אבל מתוך שלא ידוע שיתקיים ויתגדל לתורה ולקדושה מצד שלא יחנכו אותו כראוי מצד טרדת האבות, לכן לא נמנו עד בן עשרים שכבר הוא בן דעת וראוי שהוא שומר תורה] אבל שבט לוי שהם הוקבעו להיות שומרי משמרת הקדש להורות ולדון ולעבוד עבודת השי"ת בביהמ"ק הוא כרובא וחזקה שיתגדלו להיות שומרי משמרת הקדש, ולכן יכולין למנותם תיכף משנולדו וכמו שהיה ידוע ביוכבד מצד שנולדה ללוי [בראשית מו כו ורש"י שם]. ולכן אם האבות הם בני תורה ונזהרים במצות ה' ובכל לבם ונפשם שואפים הם להיות שומרי תורה ומצוות שזה כל חייהם, יש לנו לומר גם תיכף שנולד שהוא שומר משמרת הקדש. והויא פירוש הברכה כן יכנס לתורה בלשון סיפור דברים שמובטחין אנו שכן יהיה.

פקד את בני לוי וגו' מבן חדש ומעלה תפקדם. את הלוים מנו מבן חדש שנקרא כבר שומר משמרת הקדש כדפרש"י ומנו אותם מבן, ל' שצריכין לעשות עבודתם, ויש ללמוד מזה לענין חינוך להיות ת"ח שהוא מעין הלוים, כדאיתא ברמב"ם הלכות שמיטה [ובר"ן נדרים ס"ב ע"א בסופו], מקרא דבני דוד כהנים היו, שצריך חינוך תיכף משנולד כדבארתי במק"א מאמו של ר' יהושע [ירושלמי יבמות פ"א ה"ו], ואעפ"כ אין לסמוך ע"ז אלא אף כשיגדל צריך להשגיח עליו.

ו. <u>רש"י על ערכין דף יח/ב</u>

אמר לך - אפי' הכי הכא לא קתני להו דומיא דהנך שנה דקדשים ודעבד עברי קתני דכתיבי באורייתא והנהו שנים דיוצא דופן ***<u>כולהו דרבנן:</u>***

ז. <u>רבינו גרשום על ערכין דף יח/א</u>

דומיא דהנך. דבתי ערי חומה ושדה אחוזה ועבד עברי [וערכין] ***<u>כתיבי בתורה בפירוש</u>***:

ח. <u>ספר עבודה ברורה</u>

רש"י ד"ה אמר לך וכו'. דיוצא דופן כולהו דרבנן. כתב בעולת שלמה, וז"ל: אין כוונתו לומר דרבנן ממש, דא"כ היכי דנין [ליה מעתה] דיני נפשות, אלא כוונתו דאין מפורש בתורה והלכה למשה מסיני היא, וקרי לה דרבנן כמש"כ הכסף משנה (פ"א מהלכות אישות ה"ב) דדעת הרמב"ם דהלכה למשה מסיני מיקרי דברי סופרים כיון שאינו מפורש בתורה, ע"ש.

ט. <u>הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ערכין דף יח עמוד ב</u>

רש"י בסה"ע, כולהו דרבנן. **<u>כוונתו שאינן מפורשין בתורה, אבל וודאי שיעור דבת ג' שנים וכן מופלא הסמוך לאיש שיעורן מהלכה למשה מסיני</u>**.

==========

י. <u>דף על הדף מסכת ערכין דף יט עמוד א</u>

בגמ': ומאי שנא נקבה וכו' ומאי שנא זכר וכו'. כתב בספר ערך החיים (ע' ק"ע): **<u>צ"ב מאי שייכא להכא</u>**, וראיתי לאחד האחרונים (ואיני זוכר מי הוא) שכתב **[1]** **<u>שרצה לסיים בדבר טוב, ואולי משום דפירקין מיירי בדיני הישג יד ועניות</u>**. **[2]** <u>אבל באמת א"צ לזה, אלא נראה דהטעם הוא דלאחר דאסיקנא דשנים של ערכין הם מעת לעת, היינו שאינו בגדר גזה"כ, שאם התחילה שנה משנות העולם משתנה ופוחת ערכו של הזקן. אלא דתליא במציאות של גופו וזקנתו. וא"כ מאי שנא זכר מנקבה, וע"ז משני דסבתא בביתא סימא בביתא</u> ע"כ.

יא. <u>חזקוני על ויקרא פרק כז פסוק ז</u>

(ז) ואם מבן ששים שנה ומעלה - מניין ששנת ששים כלמטה הימנה ת"ל ואם מבן ששים שנה ומעלה אם זכר וגו' מלמד ששנת ששים כלמטה הימנה אין לי אלא שנת ששים שנת חמש שנת עשרים מניין ודין הוא, חייב שנת ששים וחייב שנת חמש ושנת עשרים מה שנת ששים כלמטה הימנה אף שנת חמש ושנת עשרים כלמטה. ***[1]*** <u>מה שהכתוב פוחת מערכו של זקן מכמות שהיה כשהיה בחור יותר משל אשה היינו טעמא לפי שדרכו של איש להיות אומנתו לפי כחו מלאכה כבדה וכשהוא זקן כחו תש ואינו יכול לעמוד בה. אבל אשה דרכה באומנות קלה וכשהיא זקנה יכולה לעמוד בו במקצת.</u>

יב. <u>פרדס יוסף על ויקרא פרק כז פסוק ז</u>

[נג] ואם מבן ששים (כ"ז, ז). רש"י סבא בביתא כו', וי"ל בכבוד הזקנים באבות [פ"ג מ"י] שינה של שחרית ויין של צהרים ושיחת הילדים וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ מוציאין את האדם מן העולם, ובמדרש שמואל [אבות פ"ג מי"ד דף ר' ד"ה הרב] ימי נעורים היא השחרות ואז ישן ממצוות ומעשים טובים, וימי אמצעים צהרים ואז מתענג בתענוגי התבל ושותה יין לרוויה, ואם לא למד אז בזקנותו הוא מזקני עמי הארץ שאין בכוחו להתענג מחולשתו, וכל היום יושב ומספר בשיחות ילדים, זאת מוציאין את האדם בעל כרחו ריקם מן העולם ומאומה אין בידו להוליך עמו לקבר, עיין שם:

[2] **<u>וזהו פירוש סבא בביתא ואין בידו לילך לבית המדרש כי הוא עם הארץ, אז פחא בביתא, אבל סבתא טוב שתהיה בבית, אמנם זקן שהולך ועושה בבית המדרש הוא מזקני תלמידי חכמים המוסיפין חכמה</u>** [עיין קינים פ"ג מ"ו], וכאן מדבר מסתם זקן שאינו חכם, ועיין בזה בפרדס יוסף וישלח [דף תרכ"ד ד"ה והנה במצות]:

<u>ובספר דבש השדה (אות קכ"ב) זקן בגימטריא נקבה, כשאדם בא לזקנה הוא ממש כנקבה ופרשת ערכין יוכיח, אולם דוקא זקני עמי הארץ, *אבל תלמידי חכמים נתוסף להם חכמה בינה ודעת ובפרט סודות התורה, סוד בגימטריא ע' ואם תצרף ע' לזקן מספרו זכר*</u>, וזה אין זקן אלא מי שקנה חכמה [קידושין ל"ב ע"ב], ע' עם ג' אותיות בגימטריא חכמה ואז זכר בגימטריא חכמה, ועיין בפרדס יוסף ויחי [דף תתי"ז אות ג] ובפרשת קדושים [אות נ] ובהקדמה כאן [ד"ה וב"ה הגעתי]:

יג. <u>דף על הדף מסכת ערכין דף יט עמוד א</u>

העיר בספר דברי מאיר (סו"פ בחוקותי): <u>ולכאורה דברי הגמ' כאן מובנים בזקן עם הארץ והוא בבית ואין בידו לילך לבהמ"ד כי הוא ע"ה, אז פחא בביתא</u>, אבל סבתא טוב שתהי' בבית. אמנם זקן שהולך ולומד בביהמ"ד הוא מזקני ת"ח המוסיפים חכמה. ולכאורה התורה לא חילקה בין זקן ע"ה ובין זקן ת"ח ולכולם הערך חמשה עשר שקלים.

[3] ***<u>ונראה לבאר, דאיתא באבות (פרק ה) בן ששים לזקנה דאז אין רתיחת דמים כל כך ואין לו תאוות כמו ילד, ואז יש לו מלחמה כבדה עם היצר בענין כבוד שחושב שהוא בן זקן זה שקנה חכמה וצריכים לכבד אותו ויש לו גאוות</u>***, וידוע הכלל (סוטה ה א) כל המתגאה כאילו עובד עבודה זרה, ואין אני והוא יכולים להיות בדירה אחת. ***<u>ואמרה לנו התורה הקדושה שאחר ששים אינו שוה אלא ט"ו שקלים, פחות מקטן של בן חמש שנים שהערך שלו עשרים שקלים, וע"כ לא יתגאה</u>***, וזה גם הסמיכות פרשת ערכין להתוכחה, והבן ע"כ.

[4] בספר מגדולי התורה והחסידות (כרך ד' ע' קנ"ד) מביא מהרה"ק הישמח ישראל מאלכסנדר זצ"ל שביאר דברי הגמ' כאן, האשה אף שנתקללה: בעצב תלדי בנים וכדומה, כעבור תקופת ההריון והלידה ומזדקנת. אין עליה קללה כלל, לכן: "סימא בביתא". האיש שנתקלל: בזעת אפך תאכל לחם וכדומה, זו קללה תמידית, גם בצעירותו וגם בזקנותו, משם זה "פחא בביתא" עכד"ק.

יד. <u>חשוקי חמד מסכת ערכין דף יט עמוד א</u>

<u>מתייעצים מי להביא לביתם, את האבא או את האמא</u> **<u>שאלה בני זוג הבאים להתייעץ, את מי להכניס לגור בביתם את האב או את האמא הזקנים, ואת שניהם אי אפשר להכניס. מה להשיב להם</u>**?

תשובה נאמר בערכין דף יט ע"א אמר חזקיה אמרי אינשי סבא בביתא פאחא בביתא [שבר שאינו אלא למשא, רש"י], סבתא בביתא סימא בביתא [מטמון, שיכולה לטרוח ולעשות מלאכה בזקנותה, רש"י].

ולכאורה יש ללמוד מכאן, שעדיף להכניס את הסבתא, שהיא מטמון בבית.

אלא שיש לדון בכל מקרה לגופו של ענין, כי לפעמים הסבא הוא תלמיד חכם וצדיק, והרי בהימצאותו בתוכם הם הופכים את ביתם לבית המקדש מעט.

ואמנם לגבי ערכין לכל הזקנים יש את אותו ערך, ואין הבדל בין תלמיד חכם לעם הארץ, וצ"ב בטעמו של דבר.

וי"ל כמו שכתב האברבנאל, שלכן קבעה התורה מחיר שווה לכל אחד ואחד מישראל לפי הגילאים, ולא לפי החכמה והתכונות של כל אחד, כדי שלא ימשך מזה קנאת איש מרעהו, בהיות הכהן מעריך אדם אחד הרבה לפי שכלו וכו' עכת"ד. ולכן קבעה התורה מחיר אחיד לכל העולם.

ויעוין מה שכתב בדרש משה, וז"ל:

ענין ערכין שהוא דבר קצוב וענין דמים שהוא כפי השיווי, נראה דהורנו בזה שיש מדרגה הקבועה לאדם, ויש מדרגה שכל אחד מגיע אליה בעמלו ובמעשיו... ולמדרגה הקבועה יכול כל אדם להשיג בקלות, אבל מחוייב הוא להשיג יותר ויותר אף שצריך לעמול ע"ז הרבה.

כל זה בנוגע לערכין, אבל להחזיק בבית, מסתבר שאבא ת"ח עדיף.

ויעוין בזוהר חדש (בראשית דף ב ע"א): **תניא סבא בביתא סמנא טבא בביתא צדיקא בדרא [סימנא] טבא הוי בעלמא, והקשו על כך מהנאמר בערכין** אמר חזקיה אמרי אינשי סבא בביתא פאחא בביתא סבתא בביתא סימא בביתא, **וראיתי מתרצים ש'היינו דאמרי אינשי' כלומר באנשים רגילים סבא בביתא פחא בביתא, אבל בתלמידי חכמים 'תניא סבא בביתא' אדרבה הוי סימנא טבא, ולכן בענינינו, אם האב הוא תלמיד חכם יש עדיפות להחזיק אותו בבית והוא יהיה סמנא טבא.**